

تحلیل و بررسی مقاله «قرآن و هنرهای اسلامی» اثر «ژان لویی میسون» از دیدگاه هرمنوتیک

فریبا صادقی دوست^۱، مهدی مطیع^۲ ID*، مهدی حبیب الهی^۳

^۱ دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. fa.sadeghidost@gmail.com

^۲ (نویسنده مسئول) دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. yifxub@carpin.org

^۳ استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. habib@yahoo.com

چکیده

کتاب *The study Quran* تألیف سید حسین نصر در کشور آمریکا به چاپ رسیده است. کتاب مذکور علاوه بر ترجمه و تفسیر قرآن به زبان انگلیسی، شامل پانزده مقاله پیرامون مسائل متفاوتی است که با قرآن و اسلام سرو کار دارد. در جستار حاضر، مقاله یازدهم این کتاب تحت عنوان «قرآن و هنرهای اسلامی» نوشته ژان لویی میسون مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. وی در مقاله مذکور برای پرداختن به قرآن و بیان هنرهای اسلامی به مباحثی از جمله دو هدیه آسمان، مسجد پیامبر(ص) در مدینه، موهبت تلفیق و ... پرداخته است. مقاله حاضر به شکل توصیفی - تحلیلی در جهت دستیابی به تفکرات، دیدگاه، روش و نوع قلم مؤلف در زمینه قرآن و هنرهای اسلامی، ابتدا از زبان انگلیسی ترجمه شده و سپس با توجه به تفکرات و اعتقادات مسلمانان، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. تحلیل و بررسی متن، از جنبه هنر، معماری اسلامی قرآنی، هنر اسلامی و صنایع دستی و آیات هنری از دیدگاه مؤلف به رشته تحریر درآمده و در عین بیان مهم ترین نقد، نقاط قوت نیز بیان شده است.

اهداف پژوهش

۱. بررسی هرمنوتیک و موضوعات محوری در مقاله قرآن و هنرهای اسلامی اثر ژان لویی میسون.

۲. بررسی کتاب *The study Quran* از سید حسین نصر.

سؤالات پژوهش

۱. هنر اسلامی چه بازتابی در کتاب *The study Quran* داشته است؟

۲. در مقاله قرآن و هنرهای اسلامی رابطه قرآن و هنر اسلامی چگونه تبیین شده است؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۴۴

دوره ۱۸

صفحه ۳۱۰ الی ۳۲۲

تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۹۹/۰۳/۳۱

تاریخ داوری: ۱۳۹۹/۰۵/۰۷

تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۲/۰۱

کلمات کلیدی

The study Quran

حسین نصر،

لویی میسون،

قرآن،

هنر اسلامی.

ارجاع به این مقاله

صادقی دوست، فریبا، مطیع، مهدی، مهدی، حبیب

اللهی، مهدی. (۱۴۰۰). تحلیل و بررسی

مقاله «قرآن و هنرهای اسلامی» اثر «ژان

لویی میسون» از دیدگاه هرمنوتیک. هنر

اسلامی، ۱۸(۴۴)، ۳۱۰-۳۲۲.

doi.net/dor/20.1001.1.1735708.1400.18.44.38

dx.doi.org/10.22034/IAS.2020.249444.136

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

هنر در حقیقت مهارت، ادراک و تجربه امور در زندگی و طبیعت و به کارگرفتن آن برای خدمت به زندگی است. ابزارهای هنری، یکی از رساترین، بلیغ‌ترین و کاری‌ترین ابزار ابلاغ و تبلیغ پیام است. هنر یک شیوه بیان و ادا کردن است، منتها این شیوه بیان از هر شیوه تبیینی دیگر، رساتر، دقیق‌تر، نافذتر و ماندگارتر است. هنر، خلاقیت بشری و مهارتی است فنی که گویی با الهامی فوق بشری هدایت می‌شود. وجود احساس در انسان برای ارتباط با محیط اطرف خویش او را بر آن داشته است که آنچه را که در ما فی‌الضمیر او در جریان بوده، نه به صورت خشک و بی‌مایه؛ بلکه با استعانت از احساسات و تجلیات زیباگرایانه در کل آفرینش در قالبی نو و دلربا ارائه دهد تا ارتباط انسان‌ها را از رهگذر این فن و این جذب‌ه صدچندان کند. به طبع، انسانی که از فطرت و روان سالم برخوردار باشد میل و گرایشش به زیبایی بسیار زیاد خواهد بود. انسان از آن هنگام که در هبوط گرفتار آمد، همواره امید داشت روزی خود را به جایگاه حقیقی‌اش باز رساند. همین امید بود که به او پویایی مقدسی بخشید تا در حرکت تکاملی خود در بازگشت به «فردوس برین» به هر ابزاری دست یابد تا مگر بتواند جام وصل را به دست آورد و جان خود را سیراب کند. خداوند نیز تصریح می‌کند: «يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ؛ ای انسان، حقاً که تو به سوی پروردگار خود به‌سختی در تلاشی و او را ملاقات خواهی کرد». در قرآن مطلبی که مستقیماً به هنر اشاره‌ای داشته باشد نیست ولی با توجه به سوره‌ها و آیه‌های آن، قرآن سراسر هنر است و هنر اسلامی برگرفته از جهان بینی اسلامی است.

سید حسین نصر، فیلسوف ایرانی در ۱۳۱۲ش در تهران متولد شد و در دوازده‌سالگی عازم آمریکا شد. در طول تحصیلات در مدارس و دانشگاه‌های آمریکا، زبان انگلیسی، علوم، تاریخ آمریکا، فرهنگ غربی و آموزه‌های مسیحی را آموخت. پس از فارغ‌التحصیلی در رشته فیزیک، در علوم انسانی مطالعات گسترده‌ای را آغاز کرد. وی در رشته‌های زمین‌شناسی و ژئوفیزیک مقطع کارشناسی ارشد را به پایان رسانید و در سن بیست و پنج سالگی با درجه دکتری از دانشگاه هاروارد در رشته فلسفه و تاریخ علم فارغ‌التحصیل شد و پس از بازگشت به ایران، با مرتبه دانشجویی فلسفه و تاریخ علوم در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران به تدریس پرداخت. در طی دوران اقامتش در ایران، همچنین نزد استادان فلسفه اسلامی در تهران، قم و قزوین تلمذ می‌کرد. پس از انقلاب به غرب مهاجرت کرد و در همانجا ماندگار شد و خیلی زود به‌عنوان یک اندیشمند سنت‌گرا در جامعه علمی آمریکا به رسمیت شناخته شد. اگرچه دکتر حسین نصر بیشتر وقت خود را برای آموزش دانشجویان و ایراد سخنرانی صرف می‌کند اما این امر مانع انتشار کتاب و مقالات گوناگون از او نشده است. از کتاب‌های ارزشمند نصر می‌توان به «اسلام و معنویت»، «اسلام سنتی در دنیای مدرن» و «راهنمای جوان مسلمان در دنیای غرب» اشاره کرد. چندی پیش نیز کتاب *The study Quran* ایشان در آمریکا به چاپ رسیده است. در یکی از این مقالات به بررسی رابطه قرآن با هنرهای اسلامی پرداخته شده است. پژوهش حاضر درصدد بررسی این مقاله است.

درخصوص موضوع پژوهش تاکنون اثر مستقلی به رشته تحریر درنیامده است؛ لذا پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای درصدد بررسی این موضوع است. مقاله‌ای که در پی بررسی و تحلیل آن هستیم، با عنوان «قرآن و هنرهای اسلامی» نوشته آقای «ژان لویی میسون» یازدهمین مقاله این کتاب محسوب می‌شود. به همین منظور، در ابتدای امر به معرفی نویسنده آن پرداخته و با توجه به متن مقاله و نوشتار ایشان، تا حدودی به تحلیل تفکرات او می‌پردازیم.

۱. کتاب مطالعه قرآن The study Quran

کتاب مذکور شامل ترجمه و تفسیر کل قرآن به زبان انگلیسی و همچنین انتهای کتاب حاوی پانزده مقاله پیرامون مسائل متفاوتی است که با قرآن و اسلام سرو کار دارد که طی ده سال تلاش مستمر پروفیسور نصر و همکارانش آماده و به چاپ رسیده است. ایشان درخصوص علت نگارش این کتاب بیان می‌کند: «حدود ده سال پیش بزرگ‌ترین ناشر کتب دینی در آمریکا به نام انتشارات هارپر که در سانفرانسیسکو و نیویورک شعبه دارد، کتابی به نام *Study Bible* منتشر کرد که شامل ترجمه جدیدی از عهد جدید، عهد قدیم و شامل شروح مختلف بر تمام متن کتاب مقدس مسیحیان است و بعد از آن نیز کتابی به نام *Study Torah* عرضه کرد. انتشار این دو کتاب بسیار جنجال‌برانگیز بود؛ با وجود اینکه کتاب مقدس مسیحیان صدها ترجمه به زبان انگلیسی دارد و هر سال ترجمه یا شرح جدیدی از آن منتشر می‌شود اما از ترجمه انتشارات هارپر چه در دانشگاه‌ها و چه در کلیساها و محافل دینی بسیار استقبال شد. پس از این بود که هارپر تصمیم گرفت چنین طرحی را درباره قرآن نیز اجرا کند. یعنی درواقع بعد از انتشار کتاب مقدس مسیحیان (انجیل) و عهد عتیق و تورات یعنی *Study Bible* و *Study Torah*، اجرای طرحی جامع را درخصوص ترجمه و تفسیر قرآن کریم در برنامه‌اش قرار داد. پس از این تصمیم این انتشارات درخصوص اجرای طرح *Study Quran* با من تماس گرفت و گفت که می‌خواهیم شما ویراستار این طرح باشید و این کتاب زیر نظر شما تهیه شود. بنده پس از تأمل فراوان قبول کردم و به این ترتیب کار ترجمه و تفسیر قرآن به انگلیسی شروع شد».

۲. نقد بر کتاب The study Quran

مبین وید^۱ از مسلمانان اهل سنت، طلبه علوم دینی و از فعالان مذهبی در آمریکاست که با مؤسسه‌های غیرانتفاعی اسلامی و از جمله پایگاه اطلاع‌رسانی muslimmatters.org به طور داوطلبانه همکاری می‌کند. وی درخصوص کتاب *The study Quran* می‌نویسد:

«این کتاب اثری آکادمیک و آموزشی است و از این حیث مشتمل بر تفاسیری است از منابعی که ممکن است از منظر برخی گرایش‌های مذهبی نماینده راست‌گویی محسوب نشوند. همچنین در این کتاب به شرح عقایدی پرداخته شده که با نظرگاه‌های جریان غالب اهل سنت سلفی، اشعری یا ماتریدی سازگار نیست. برخی شروح صوفیانه هم احتمالاً

^۱ .Mobeen Vaid

اندیشه‌های غلوآمیز باطنی تلقی شوند. گهگاه دیدگاه‌های خوارچ و نه لزوماً به قصد انکار و تکذیب بیان شده‌اند. همچنین درج مقاله‌ای از احمد طیب، شیخ کنونی الازهر و وابسته به حکومت مبارک/سیسی و همان کسی که از سرنگونی محمد مرسی حمایت کرد، شاید برای برخی آزردهنده باشد. هرچند باید در نظر داشت که تاریخ نگارش این مقاله به پیش از انقلاب مصر در ۲۰۱۱ م برمی‌گردد.

بخش شرح قرآن این کتاب منطبق با عرف جامعه علمی سکولار است. البته این امر برای خواننده عادی همواره آشکار نیست، اما گاه زبان به کاررفته به‌طور ضمنی بر این مطلب دلالت‌هایی دارد. مثلاً وقتی از ماهیت قرآن سخن می‌رود یا مطلبی از قرآن نقل می‌شود که قرار است به ما چیزی بیاموزد، با قرآن مانند شیئی برخورد می‌شود که با صدای خودش سخن می‌گوید. این روشی است که عموماً دانشگاهیان بدان متوسل می‌شوند تا از مناقشات مربوط به منشاء و حیانی قرآن پرهیز کنند. در مقابل، از نظر مؤمنان این خداست که سخن می‌گوید نه قرآن. عالمان دین و خطیبان در خطابه‌هایشان از قرآن سخن خدا را نقل می‌کنند، چه این خداست که امر و نهی می‌کند. گرچه کاربرد این زبان برای آنان که منشاء و حیانی قرآن را نمی‌پذیرند، مناسب و حتی ضروری است، اما باید مراقب بود که این زبان در جامعه مؤمنان درونی نشود.

برخی از نحوه بیان احکام فقهی منسوب به مذاهب مختلف، خواه به دلیل آنکه با نگاه غالب سازگار نیست و خواه به دلیل انتساب نادرست آراء از این کتاب انتقاد کرده‌اند. با اینکه در این کتاب مأخذ نقل احادیث و تفاسیر ذکر می‌شود؛ اما مراجع آرای فقهی نیامده است، درحالی‌که ارجاع به منابع می‌توانست از شدت این انتقادهای بکاهد. هرچند بدیهی است که افراد برای اطلاع از حکم دقیق فقهی در هر مذهب باید از عالمان درس‌آموخته در حوزه‌های علمیه استفسار کنند.

مواردی هم هست که محل مناقشه جدی‌اند. مؤلفان این کتاب از پرداختن به آیاتی مانند مائده/ ۳۸ که حدود را تبیین می‌کنند نیز طفره نمی‌روند یا آن را مغفول نمی‌گذارند. برعکس از مزایای نگاه جامع و شمول‌گرا و اثرات مخرب رویکرد تنگ‌نظرانه و انحصارگرا سخن می‌گویند و در این باره به مفسران قدیم استناد می‌کنند. یکی از دشوارترین این موارد، آیه ۲ سوره نور است که درباره مجازات زناست. مؤلفان در شرح این آیه اجماع فقهی درباره سنگسار (رجم) را به پرسش می‌گیرند و با اینکه چهار روایت نبوی ناظر به رجم را نقل می‌کنند، اما در ادامه مدعی می‌شوند که این روایات «مضطرب» و «متناقض»‌اند. علاوه بر مؤلفان در درستی نسخ، هم درباره آیه منسوخ رجم و هم نسخ قرآن با سنت تشکیک می‌کنند و اصلاً نمی‌پذیرند که روایات غیرمتواتر برای الغای احکام روشن و صریح قرآنی کفایت داشته باشند. پس از انتشار کتاب، انتقادهایی شدید و گاه توهین‌آمیز تقریباً بی‌استثنا به رویکرد «کثرت‌گرایانه» مؤلفان کتاب و به‌ویژه جوزف لامبارد در مقاله «نگرش قرآنی به تاریخ مقدس و دیگر ادیان» وارد شد.

سخن آخر آنکه، در زمینه تفسیر قرآن به زبان انگلیسی تاکنون متاع ارزنده‌ای به خوانندگان مسلمان و غیرمسلمان در غرب که جویای یادگیری درباره قرآن بوده‌اند، عرضه نشده است؛ در نتیجه افراد کنجکاو به سوی کتاب‌ها یا پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اعتمادناپذیر و اغلب سطحی سوق داده شده‌اند که آنها هم صرفاً به موضوعات جنجالی و از زاویه‌ای کلامی یا فرقه‌ای می‌پردازند؛ از این‌رو ارزش میراث فکری اسلامی غالباً بیرون از محافل تخصصی ناشناخته است. بسیاری از مسلمانان تکثر آرای علمی و اختلاف‌نظرهای طلبگی را مواردی استثنایی تلقی می‌کنند و حتی آنها را مخرب یا از بین‌برنده وحدت خیالی می‌دانند و در عوض تقابل‌های کلامی را هنجار می‌پندارند. غرق‌شدن در چالش‌های کلامی و مذهبی، بدون دسترسی به ادبیات عمیق قرآنی موجب شده است تصویری تحریف‌شده از اسلام و قرآن در اذهان عمومی شکل بگیرد.

بی‌تردید تولید ترجمه‌های مفهوم‌تر از قرآن در سال‌های اخیر بسیار کارگشا بوده است؛ اما کاستی تفسیر و توضیح همراه با ترجمه آیات همچنان محسوس است. در این شرایط کتاب *The study Quran* که برای نخستین بار تفسیری کامل از قرآن را به زبان انگلیسی در اختیار خوانندگان می‌گذارد، قطعاً اثری شایسته و ماندگار در حوزه مطالعات قرآنی خواهد گذاشت. در این کتاب با اتکا به سنت اسلامی که انباشته بیش از هزار سال فعالیت علمی است، آرای مشاهیر فقها و متکلمان از مذاهب و مکاتب مختلف یکجا گرد آمده است. گرچه این کتاب «بازنماینده کل این سنت نیست»، اما چنان‌که جانر دالی در پاسخ به نخستین انتقادات به کتاب یادآور شده، این کتاب سنتی چندوجهی را بازنمایی می‌کند که نیاز به آن بیش از پیش احساس می‌شود».

۳. ژان لویی میسون^۲

میسون، دانشمند و مترجم برجسته فرانسوی در زمینه‌های تصوف و هنر اسلامی است. میسون سال‌ها به‌عنوان مترجم ارشد سازمان بهداشت جهانی مشغول به کار بود و سپس مشاور اول دولت مراکش شد و در چندین پروژه یونسکو که به منظور حفظ میراث هنری این کشور، کار کرد. از جمله کتاب‌های وی، چراغ‌های اسلام، هنرها و معنویت در شهر اسلامی و ... است. ترجمه‌های متعددی از نوشته‌های اساتید و صوفیان مراکشی قرن هجدهم همچون ابن عبده را در کارنامه علمی خود دارد.

چون مطالب زیادی در خصوص بیوگرافی مؤلف در دسترس نیست، چندان در خصوص دیدگاه‌های او نمی‌توان به مطالبی اشاره کرد. اما با توجه به اینکه ایشان فرانسوی هستند، می‌توان ذکر کرد که مقاله را به زبان دومی که به آن مسلط بوده، یعنی انگلیسی نگاشته است.

^۲ .Michon Jean-Louis

با توجه به اینکه در متن مقاله اش هر کجا که لازم دانسته و مربوط به تصویر و هنر اسلامی بوده، به شاهد مثال‌های قرآنی اشاره دارد و چندین مورد هم از احادیث بهره‌مند شده است، می‌توان ذکر کرد که وی اشراف خوبی نسبت به آیات و روایات دارد.

۴. هرمونیک و موضوع‌بندی متن مقاله قرآن و هنرهای اسلامی

تاکنون مقالات و کتبی پیرامون قرآن و هنرهای اسلامی، نگاشته و به چاپ رسیده که هر یک با هرمونیک خاص خود به بررسی مضامین مندرج در قرآن پیرامون هنرهای اسلامی پرداخته‌اند، در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

۱. آزاده محب علی، قرآن و هنر؛ دو بال یک پرنده، گلستان قرآن ۱۳۸۱.
۲. محمد علی ملبوبی، قرآن و هنر در هم تنیده شده‌اند، گلستان قرآن ۱۳۸۱.
۳. انور خالدی، بررسی معرفت‌شناختی هنر و زیبایی‌شناسی اسلامی بر اساس قرآن و سنت، قرآن و علم، ۱۳۷۹.
۴. اشرف السادات موسوی لری، جایگاه مضامین هنر اسلامی و قرآن پژوهی در پژوهش‌های دانشگاهی، مطالعات هنر اسلامی، ۱۳۹۱.
۵. مستنصر میر؛ مترجم: ابوالفضل حری، خاستگاه‌های هنر در دین: گفت‌وگو در قرآن، زیباشناخت، ۱۳۸۲.
۶. رفیع‌الدین اسماعیلی، بررسی رابطه هنر و دین از منظر سیدحسین نصر و سیدمرتضی آوینی، معرفت فرهنگی اجتماعی، ۱۳۹۵.
۷. و ...

کتبی که در این زمینه به چاپ رسیده‌اند، عبارت‌اند از:

۱. علی نصیری، قرآن و هنر، پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۶.
۲. محمد بیستونی، هنرهای دستی در قرآن کریم، تهران، بیان جوان، ۱۳۸۴.
۳. فیلیپ بامبرو، مسعود گلزاری، مهردخت وزیرپور کشمیری، گنجینه هنر اسلامی، کتابدار، (بی‌تا).
۴. و ...

تمامی مقالات و کتب نام‌برده شده برای کسانی نگارش شده که اصولاً مسلمانند و تاحدودی و براساس سبک زندگی و علاقه خانوادگی، با قرآن کریم و تفاسیر آن آشنایی مختصری دارند؛ اما به نظر می‌رسد که مقاله پیش‌رو اثر ژان لویی میسون با هرمونیک خاص وی به بررسی این موضوع پرداخته است. این مقاله برای کسانی به رشته تحریر درآمده است که شاید هیچ‌گونه آشنایی با کلام خداوند ندارند یا آشناییشان با کلام وحی کم است. ژان لویی میسون مقاله مذکور را در چهار بخش ارائه کرده است:

۱. دو هدیه آسمان؛
۲. مسجد پیامبر(ص) در مدینه؛
۳. موهبت تلفیق؛
۴. یک منبع دایمی برای الهام گرفتن.

۱.۴. هنر

میشون، نقطه اوج هنر اسلامی را همراه با نزول قرآن دانسته و بیان می‌کند، مبانی کلامی، اصول اخلاقی، اعتقادی و فطری سبب گسترش هنر اسلامی است. وی قرائت و کتابت را به‌عنوان دو هدیه آسمانی برای شکل‌گیری هنر اسلامی و سوق دادن مسلمان برای پیشرفت در هنر معرفی می‌کند و برای مستند ساختن کلامش، به آیات سوره مبارکه علق «أَفْرَأَ وَرَبَّكَ الْأَكْرَمَ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ^۳؛ بخوان و پروردگار تو کریم‌ترین [کریمان] است. همان کس که به‌وسیله قلم آموخت». مؤلف از کتابت و نوشتن به‌عنوان دومین هدیه آسمانی، یاد می‌کند، قابل ذکر است که خداوند متعال به قلم قسم خورده، «وَأَلْقَمِ^۴ وَمَا يَسْطُرُونَ؛ سوگند به قلم و آنچه می‌نویسند». علامه طباطبایی متذکر می‌شود: از این جهت به قلم سوگند یاد شده، که قلم و نوشته، از عظیم‌ترین نعمت‌های الهی است که خداوند بشر را به آن هدایت کرده است و به‌وسیله آن، حوادث غایب از انظار آدمی و معانی نهفته در دل افراد را ضبط می‌کند. به همین منظور نیز یکی از نعمت‌های الهی به شمار رفته است (طباطبایی، ۱۳۷۵: ۶۱۶/۱۹).

در کنار آنچه مؤلف ذکر کرده، به برخی از موارد دیگر از هنر قرآنی اشاره می‌کنیم.

خداوند تبارک و تعالی در سوره مبارکه الرحمن می‌فرماید: «خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ^۵؛ انسان را آفرید و به او بیان و سخن گفتن را آموخت». علامه طباطبایی در ذیل این آیه می‌نویسد: «بیان قدرت بر سخن از اعظم نعمت و آلاهی ربانی است، که برای بشر موفق انسانیش را حفظ کرده، به سوی هر خیر هدایش می‌کند» (همان: ۱۵۹). در این آیات خداوند به هنر بیان در قرآن اشاره می‌کند.

همانطور که ذکر شد، در قرآن کریم، به صراحت آیه‌ای درباره هنر و ارزش آن وارد نشده است؛ ولی از آنجا که دعوت قرآن کریم و اسلام به چیزهایی است که در فطرت آدمی است، میل به زیبایی و استفاده از شیوه‌های مختلف هنری برای جذب بیشتر از امور فطری است که در وجود انسان است و قهراً قرآن کریم می‌بایست، به گونه‌ای به زیبایی هنر و ارزش آن پرداخته باشد (جعفری، ۱۳۶۹: ۸۵؛ بستانی، ۱۳۷۸: ۱۳۸؛ خامنه‌ای، ۱۳۸۳: ۲۸۰)، برخی آیات که در این زمینه وارد شده‌اند عبارت‌اند از:

۳. علق/۴-۳.

۴. قلم/۱.

۵. الرحمن/۴-۳.

۱. الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ؛^۶ او همان کسی است که هرچه را آفرید، نیکو آفرید.
۲. وَ صَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ؛^۷ و شما را صورت گیر کرد و صورتتان را نیکو آفرید.
۳. فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ؛^۸ پس بزرگ است، خدایی که بهترین آفرینندگان است.

وقتی که قرآن پر از هنر و زیبایی است، مطمئناً مخاطبش را هم به سمت هنر و زیبایی سوق می‌دهد. البته از ویژگی‌های منحصر به فرد قرآن، در کنار سوق دادن مخاطبانش به سمت هنر، به سمت کمال نیز رهنمون می‌کند. پس هنر قرآن تنها در قرائت و کتابت خلاصه نمی‌شود؛ بلکه بسیار فراتر از آن چیزی است که مؤلف به آن رهنمون می‌کند.

۲. ۴. معماری اسلامی قرآنی

لویی میسون به هنر معماری مسلمانان اشاره دارد. کعبه، محراب سلیمان، مساجد و ... و حتی معماری خانه‌ها و شهرهای مسلمین را برگرفته از معنویت قرآن می‌داند. لازم به ذکر است که ارتباط معماری با دین اسلام نشانه اعتقاد به توحید، ایمان و عمل به آموزه‌ها و تعالیم دین اسلام است. اندیشه توحیدی مبنی بر اعتقاد به خدای واحد، سبکی بود که در اکثر هنرهای اسلامی به‌عنوان موضوعی بکر به کار می‌رفت. همان‌طور که مؤلف نیز بیان می‌کند، معماری اسلامی، هنری بود که نه تنها در اماکن دینی چون مساجد استفاده می‌شد؛ بلکه از آن در مدارس، ضریح‌ها و قصرها و حتی خانه‌ها و حمام‌ها نیز بهره گرفته می‌شد (گرابار، ۱۳۸۴: ۲۲)؛ به‌عنوان مثال، وقتی قرآن بر این که خانه و بیت، محل سکونت است، «وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا»^۹ و خدا برای شما خانه‌هایتان را محل سکونت قرار داد»، تأکید می‌کند، این سکونت پیش از آنکه مفهومی فیزیکی داشته باشد، در خود دارای معنای متافیزیکی به معنای سکونت و آرامش روح و روان است، ایجاب می‌کند قالب‌ها و فرم‌های مسکن در جامعه اسلامی در جهت تحقق این معانی شکل بگیرند. وحدت و تنوع در معماری اسلامی شاید از برجسته‌ترین ویژگی‌های آن باشد. این وحدت عامل اساسی توسعه و تکوین هویت معماری اسلامی و تأسیسات دینی به شمار می‌رود. مؤلف به بنای مساجد اشاره می‌کند، ولی نکته چندانی پیرامون آن بیان نمی‌کند. لازم به نظر می‌آید که شایسته بود، میسون به برخی از آیات و روایات در خصوص قداست و اهمیت مساجد می‌پرداخت و آنها را نیز ذکر می‌کرد، مانند:

حضرت رسول(ص) فرمودند: «من اسرج فی مسجد من مساجد الله سراجا لم تنزل الملائكة و حملة العرش يستغفرون له ما دام فی ذلك المسجد ضوء من ذلك السراج (حر عاملی، ۱۴۱۶ق: ۵۱۳/۳)؛ هر کس در مسجدی از مساجد خدا

۶. سجده/۷.

۷. غافر/۶۴.

۸. مؤمنون/۱۴.

۹. نحل/۸۰.

چراغی برافروزد، تا وقتی که در آن مسجد، پرتوی از آن چراغ می‌تابد، فرشتگان و حاملان عرش، برایش استغفار می‌کنند».

حضرت رسول (ص) همچنین فرمودند: «الْمَسَاجِدُ بِيُوتِ الْمُتَّقِينَ؛^{۱۰} مساجد، خانه پرهیزگاران است».

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ يُعْطِيكَ مَا دُمْتَ جَالِسًا فِي الْمَسْجِدِ بِكُلِّ نَفْسٍ تَنْفَسَتْ فِيهِ دَرَجَةٌ فِي الْجَنَّةِ (مجلسی، بی تا: ۳۷۰/۸۳)؛ تا زمانی که در مسجد به سر می‌بری، خداوند به تعداد هر نفسی در آن یک درجه منزلت در بهشت برای تو بالا می‌برد».

«لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يَجِبُ الْمُطَهَّرِينَ»^{۱۱} آن مسجدی که از روز نخست بر پایه تقوا بنا شده، شایسته است که در آن قیام [و عبادت] کنی. در آن مردانی هستند که دوست دارند پاکیزه باشند و خداوند پاکیزگان را دوست دارد».

لازم به نظر می‌آید زمانی که ژان لویی میسون در خصوص مساجد و تأثیر قرآن در ساختن آن سخن به میان می‌آورد، به اهمیت آن از دید آیات و روایات بپردازد. با توجه به اینکه اکثر مخاطبین مقاله وی کسانی هستند که یا آشنایی کمی با قرآن و اسلام دارند یا اینکه اصلاً آشنایی با اسلام و سبک و سیاق بهره‌گیری مسلمانان از قرآن ندارند، نیاز بود به این آیات و روایات اشاره می‌کرد، تا مخاطبان و خوانندگان مقاله با این مطالب و اهمیت ویژه مساجد و چون و چرایی آن بیشتر آشنا شوند.

۳.۴. هنر اسلامی و صنایع دستی

با توجه به اینکه میسون در مقاله خود به مبحث صنایع دستی اشاره کرده، لازم است به برخی از مطالب بپردازیم. همیشه یاد خداوند در آثار هنری مانند سفال‌سازی، نساجی، چرم یا آهن یا تزئینات روی دیوار و ... مشاهده می‌شود. هنرمندان اسلامی در هنر و دانش، الگوی خود را از تجربیات قرآنی اقتباس کرده و برای ایجاد هنر اسلامی از طریق عوامل تعیین‌کننده مستقل و غیرمستقل آیات قرآنی شیوه جدیدی را شروع کردند. در هنر اسلامی بر حضور و نشانه خداوند خالق نسبت به مخلوقاتش، مانند انسان تأکید شده است. در هنر اسلامی، انسان به‌عنوان یک موجود الهی تلقی می‌شود که آفریده یک قدرت مطلق، به نام الله است. هنرمندان اسلامی، خلاقیتشان را در جهت زنده کردن باورهای درونی خویش و ایجاد مجموعه‌ای از تجسمات و آثار هنری منحصر به فرد سوق دادند. به عقیده هنرمندان اسلامی، آثار هنری آثاری هستند که بیشتر به انتقال پیام دین اسلام می‌پردازند. به همین دلایل گفته شده است که هنر اسلامی در صنایع دستی رسوخ یافته و نمود پیدا کرده است.

^{۱۰}. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۳.

^{۱۱}. توبه/۱۸.

لازم بود که مؤلف در کنار صنایع دستی و مطالبی که ذکر کرده، به این موارد نیز اشاراتی داشت و میزان تأثیر قرآن و اسلام بر هنر صنایع دستی را متذکر می‌شد.

۵. آیات هنری

میشون، به آیه ۳۵ سوره مبارکه نور «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ؛ خدا نور آسمان‌ها و زمین است»، اشاره کرده و از آن به عنوان منبع دائمی برای الهام گرفتن یاد می‌کند. علامه طباطبایی در خصوص این آیه می‌نویسد: «خدای تعالی دارای نوری است عمومی که با آن آسمان و زمین نورانی شده و در نتیجه به وسیله آن نور، در عالم وجود، حقایقی ظهور کرده که ظاهر نبوده است. خدای تعالی نوری است که آسمان‌ها و زمین با اشراق او بر آنها ظهور یافته‌اند. در این میان نور خاصی هست که تنها مؤمنین با آن روشن می‌شوند و به وسیله آن به سوی اعمال صالح راه می‌یابند و آن نور معرفت است که دل‌ها و دیده‌های مؤمنین در روزی که دل‌ها و دیده‌ها زیرو رو می‌شود، به آن روشن می‌شود؛ در نتیجه به سوی سعادت جاودانه خود هدایت می‌شوند و آنچه در دنیا برایشان غیب بود، در آن روز برایشان عیان می‌شود» (طباطبایی، ۱۶۸/۱۵).

خداوندی که همیشه است و همچون منبع نور، تاریکی‌ها را از بین می‌برد، بهترین سرچشمه برای بهره بردن و بهره‌مند شدن است. هر چند مؤلف بیان می‌کند که نور الهی منبعی دائمی برای الهام گرفتن است، اما بسیار بالاتر از این نکته اینکه، نور الهی بهترین رهنمون در جهت سعادت و کمال است.

لویی به آیه ۲۴ سوره مبارکه حشر «هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ؛ اوست خدای خالق نوساز صورتگر»، اشاره کرده و بیان می‌کند خداوند در این آیه به خلقت در سه مرحله اشاره داشته است. علامه طباطبایی در خصوص این آیه می‌نویسد: «کلمه خالق به معنای کسی است که اشیایی را با اندازه‌گیری پدید آورده باشد. کلمه «بارئ» نیز همان معنا را دارد، با این فرق که «بارئ» پدیدآورنده‌ای است که اشیایی را که پدید آورده، از یکدیگر ممتازند. کلمه «مصور» به معنای کسی است که پدیدآورده‌های خود را طوری صورتگری کرده باشد که به یکدیگر مشتبه نشوند. بنابراین، کلمات سه‌گانه هر سه متضمن معنای ایجاد هستند، اما به اعتبارات مختلف که بین آنها ترتیب هست، برای اینکه تصویر فرع این است که خدای تعالی بخواهد موجودات را متمایز از یکدیگر خلق کند و این نیز فرع آنست که اصلاً بخواهد موجوداتی بیافریند» (طباطبایی، ۳۷۵: ۱۹ / ۳۸۲).

در تفسیر نور در خصوص این آیه آمده است: خداوند، آفریننده‌ای است که در آفرینش مخلوقاتش، از کسی یا جایی الگوبرداری نکرده است؛ بلکه خود، صورت‌بخش پدیده‌هاست (قرائتی، ۱۳۸۸: ۵۶۵/۹).

با توجه به نظر میشون، این آیه به سه مرحله خلقت اشاره دارد، درحالی که علامه بیان می‌کند، هر سه کلمه به معنای خلقت است اما با اعتبارات مختلف و آیت‌الله مکارم هم بر این نظر است که این آیه نشان‌دهنده این است که خداوند

بدون الگوبرداری از چیزی و جایی خلق کرده، نه اینکه به سه مرحله خلقت توجه دهند؛ پس مفسرین شیعه به چیزی ورای آنچه مؤلف بیان می‌کند، نظر دارند.

همان‌طور که بیان شد، تفسیری که میسون برای آیات مذکور بیان کرده، متفاوت است با مطالب و تفاسیری که علمای مفسر شیعی در خصوص این آیات بیان کرده‌اند.

مقاله ژان لویی میسون، دارای نکات و نقاط مثبت زیادی است که در طول مقاله برخی بیان شد. اول اینکه مؤلف بر اساس عنوانی که برای مقاله‌اش انتخاب کرده، مطالب و موارد را به‌خوبی ارائه داده است. با توجه به اینکه مقاله به زبان انگلیسی است، پس مخاطبینش عمدتاً افرادی هستند که آشنایی چندانی با قرآن، اسلام و هنرهای اسلامی ندارند. مقاله وی برای آشنایی اینگونه افراد با قرآن و هنرهای اسلامی، مفید و مناسب است. میسون توانسته به‌خوبی در مواردی که لازم و ضروری بوده، آیات کتاب وحی را به‌عنوان شاهد مثال بیاورد و در برخی موارد از روایات نیز بهره‌مند شده است.

اینها مواردی بود که به‌عنوان نکات مثبت بر مقاله مذکور قابل ذکر و بیان بود.

از نقدها بر مقاله لویی آن است که در برخی موارد همان‌طور که ذکر شد، برداشت‌های مؤلف از برخی آیات متفاوت با نظر مفسرین شیعی است، همان‌طور که ذکر شد. اما مهم‌ترین نقد بر مقاله وی عدم جمع‌بندی مطالب است. لازم و ضروری بود که وی با یک جمع‌بندی از مطالب، مواردی جامع، کامل و در عین حال خلاصه و به صورت یکجا در اختیار مخاطب قرار دهد.

اینها نیز مواردی بود که به‌عنوان نکات ضعف و منفی بر مقاله مذکور قابل ذکر و بیان بود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در خصوص تفکرات، دیدگاه، روش و نوع قلم ژان لویی میسون نتایج زیر را دربر دارد: مطالبی که مؤلف در متن مقاله به آنها اشاره کرده، متناسب با عنوانی است که برای مقاله‌اش انتخاب کرده و در قالب‌هایی توانسته تحت عنوان‌های انتخابی مباحث و مطالبی را پیرامون قرآن و هنرهای اسلامی بیان کند و مواردی را در این زمینه به مخاطبین و خوانندگان مقاله اش انتقال دهد. در یک نیم نگاه به مطالبی که ذکر شد، می‌توان گفت که نویسنده مقاله مذکور در خصوص قرآن و هنرهای اسلامی به مباحثی همچون، دو هدیه آسمانی، موهبت تلفیق، یک منبع دائمی برای الهام گرفتن و ... توجهاتی داشته و مطالبی را ذکر کرده، اما مقاله مذکور برای متخصصین در علم دین و آشنا با هنرهای اسلامی، نکات جدیدی را به همراه ندارد، اما برای نیمه متخصصین، مطالبی تاحدی مفید را بیان می‌کند و برای آشنایی غیرمسلمان و تازه‌مسلمان با قرآن و هنرهای اسلامی، اطلاعاتی به آنها می‌دهد. همچنین متن مقاله برای پژوهش در خصوص میزان اطلاع یک شخص فرانسوی انگلیسی زبان که در جهان غرب می‌زیسته و با اسلام آشنا شده و مقدار فهم و درکش از اسلام، مسلمین و هنرهای اسلامی چقدر است، مفید است.

در خصوص میزان تعهد وی نسبت به مطالبی که در خصوص قرآن و هنرهای اسلامی بیان می‌کند، می‌توان گفت که این تعهد قابل قبول است. همانطور که ذکر شد، مهمترین و اصلی‌ترین نقد بر نگاشته وی، عدم جمع‌بندی مطالب است، لازم و ضروری بود تا مطالب به صورت خلاصه و یکجا در اختیار مخاطبین و خوانندگان مقاله قرار می‌گرفت.

می‌توان در یک جدول مطالب را به صورت اختصار توضیح داد. (جدول شماره ۱)

جدول شماره ۱

قابل قبول	ساختار
قابل قبول	محتوا
به برخی از منابع مراجعه داشته است.	منبع
مناسب	دیدگاه
مناسب و شایسته	هماهنگی عنوان مقاله با محتوا
مناسب	میزان کارآیی برای تازه‌مسلمان و غیرمسلمان
مفید است.	میزان کارآیی برای نیمه‌متخصص

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

کتابها

قرآن کریم.

بستانی، محمود. (۱۳۸۷). *اسلام و هنر، ترجمه حسین صابری، مشهد: آستان مقدس رضوی.*جعفری، محمد تقی. (۱۳۶۹). *زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.*حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۶). *تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، مؤسسه آل بیت(ع)، الاحیاء التراث.*خالندی، انور. (۱۳۷۹). *بررسی معرفت‌شناختی هنر و زیبایی‌شناسی اسلامی بر اساس قرآن و سنت، قرآن و علم، تهران: نور.*خامنه‌ای، علی. (۱۳۷۳). *هنر از دیدگاه مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (دامت برکاته)، چاپ و نشر فرهنگ اسلامی.*طباطبایی، سید محمد حسین. (۱۳۷۵). *المیزان فی تفسیر القرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه.*قزائتی، محسن. (۱۳۸۸). *تفسیر نور، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، تهران: نور.*گرابار، الگ. (۱۳۸۴). *هنر- معماری و قرآن، مترجم: حسن رضایی هفتادار، قم: اسلام پژوهی.*مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی. (بی‌تا). *بحار الانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ع)، قم: دار احیاء التراث العربی.*نوری، حسین بن محمد تقی. (۱۳۶۸). *مستدرک الوسائل، مؤسسه آل‌البیت(ع)، قم: الاحیاء التراث.*موسوی لری، اشرف السادات. (۱۳۹۱). *جایگاه مضامین هنر اسلامی و قرآن‌پژوهی در پژوهش‌های دانشگاهی، تهران: مطالعات هنر اسلامی.*